

(О пријатељству)

Ноћ у Бајиној Башти. Порохладна, тиха, мирисна, некако значајно свечана. По пустим сокацима тамне сенке жбунова шимшира испред улаза у позатваране куће. Пас залаје само на ретке налете ветра који покрене гране стабла јабуке и, као пренуте из дремежа, до сржи преплашене, отресе зреле плодове на тле обрасло травом орошеном свежином вечери у којој су сви присутни промењени.

Мајка са тротоара испред кафане *Драма* сада је жена за „нашим“ столом. Пије пиво и удвара се мени, хвалишући се својом агенцијом за продају некретнина, и упорно покушава да ми прода „плац“ у улици изнад централе хидроелектране. „Допада ми се поподневна телевизијска емисија о здравој исхрани“, каже.

Дечак са тротоара – до малочас је држао мајку за руку и мољакао је да му купи сладолед – сада је шанкерица у кафани *Драма*, изашла на врата, стала у вратници, подбочила се једном руком, а у другу шаку заденула међу лепе вижљаве прсте цигарету. „Добро ти стоји та кецеља“, добацила је келнерици (Драгани Великић) која јој се, и поред све заузетости послом, шармантно, малчице и шеретски, насмешила.

Бициклиста, пошто је претходно, возећи „без руку“, у једном тренутку изгубио равнотежу, пао са бицикла, а возило се претурило преко њега, устао је и, сав угруван, још и исцепане ногавице, кренуо да псује. И сваким кораком даље, сада гурајући искривљено и огуљено возило, мењао је свој изглед, држање и идентитет. Најпре је био песникиња Јелена Глоговац, да би при следећем кораку био фудбалер Илија Кежман. Потом је био историчар уметности Звонко Газивода па фудбалски тренер Пепе Шишић, а у једном тренутку и глумица Жељкица Чабрило.

И баш тада се за њом (глумицом Жељкицом) осврнуо мушкарац са сламним шеширом на глави, пошто је претходно био изашао из гвожђаре, са кесом управо купљених ексера, нитни, табацима шмиргл-хартије, чекићем, клештима и неколико француских кључева. И баш када је хтео да јој (глумици Жељкици) пође у сусрет, преобратила се ова опет у оног првобитног Бициклисту који је већ брже-боље возио без руку, и, још, кривудајући, у осмицама. И, мушкарац са сламним шеширом на глави се из окрета вратио у гвожђару. И већ на вратима се обратио продавцу: „Заборавио сам једно паковање шрафова.“

Фризерка, и даље у вратници, улази у салон. Била је сада гологлава, пошто је са главе одложила авијатичарску капу, јер неколико тренутака је била пилот ваздухопловне јединице. „Да ли је могуће“, рекла је, приближивши се стаклу на широм отвореним вратима. И, ...

У том тренутку сам скренуо поглед на Скота (Scott Abbott). Седео је у дневној соби своје куће у прерији. И гледао је „на телевизији“ филм о чопору вукова, који се приближавао обору за стоку испред суседове куће.

Пас, и даље поред мојих ногу, сада је седео и смејао се, грохотом, вицевима које је темпераментно причала Жена, у том тренутку црвенкоса лепотица, одавно престала да саобраћа са Скотом. Пажњу је усредсредила на мене. Али није ми се обраћала директно, него посредством пса – на пример, рекавши му „не знам шта Жарко мисли о томе“, или „питај Жарка да ли му смета овај виц о вечери у ресторану на Менхетну“ – јер одлично је та „црвенкоса лепотица“ знала да смо Пас и Ја били блиски. Од оног дана када смо се упознали у Келну. (Становао сам у близини градске кафилерије.) (Чуо сам га како је тужно цвилео.) (Одмах сам га повео кући.) Не само да смо постали нераздвојни, него се и одлично разумемо.

Таксиста је сада седео на тераси ресторана *Драма*. Сам за столом не толико удаљеним од нашег. Уопште није деловао као шофер. Уопште није климао главом у такту музике која се све време чула из унутрашњости кафанске просторије. Није читао новине. Није се ни револвер налазио у џепу његовог сакоа. Седео је заваљен у столицу, раширених ногу, и био је сада лично директор електране (премда сам у једном тренутку помислио „то би могао да буде и музичар Светозар Буразор“). Када му је у једном тренутку пришла Драгана (келнерица), помислио сам „па зар није то шеф дирекције Електродистрибуције“. Иако је келнерица све време стајала на „прописној“ удаљености од стола, видео сам њих двоје како су заједно седели и, пушећи цигарете, удубљено разговарали о нечему. Дакако, са њима смо били, такође, Пас и Ја. Разговарало се о стању финансија у нашој фирми. О ребалансу за прошлу годину. Дакако и о кретању акција на тржишту новца. Видео сам себе и као шефа нашег рачуноводства, а то је могао да буде и Светозар Боразор. (Управо је изашао из хотела *Европа*.) Сео је за наш сто, а изгледао је као да је чекао трамвај. „Можете прећи Немањину улицу“, чуло се из даљине. Чуо сам себе у страственом објашњавању текућег курса у неким новчаним институтима. Слушао сам свој глас. Видео сам да је Пас потврдно климао главом. Видео сам шефа Електродистрибуције како је сипао киселу воду у чаше: најпре Себи, па Мени, па Псу, па Боразору, па Таксисти, па опет Себи.

Сада је небом изнад Бајине Баште пролетео авион. „Млазњак“, рекао сам.

Пас је потврдно климнуо главом.

„Или је то био хеликоптер“, рекла је келнерица. Пас је опет потврдно климнуо главом.

Када су се из правца аеродрома Поникве зачуле експлозије бомби Пас је заскичао, скупио се испод стола и приљубио уз моје ноге.

Директор електране (неколико тренутака је деловао и као да је био таксиста) рекао је: „Код места Бесеровина пукла је осовина на једном теретњаку, те се возило претурило. Из цистерне се излио мазут. Пут између Перуђца и Баште је блокиран. Стока која на том месту прелази цесту ваља се у просутом лож-уљу. Река Дрина је на том месту већ загађена. Сељаци, који су већ почели да ложе казане за печење ракије, сматрају да је у питању саботажа. Повешћемо истрагу. Похапсићемо сумњиве. Из Ужица су већ кренуле екипе за спасавање.“

Подигао сам поглед у небо. Ластавица, која је прошишала „као метак“, очешала је главу Скота Абота. Пас је залајао промуклим гласом. Помиловао сам га по глави. Рекао сам: „Неколико ствари морамо нагласити када је у питању туризам у нашем крају.“ Изустио сам то осећајући се као шеф дирекције хотела.

Када је келнерица изговорила „да вам донесем по чашицу клековаче“, помислио сам „зар ја нисам могао да будем и директор задруге за прозводњу ракије“.

Пас, који је опет значајно потврдно климнуо главом, подстаклао ме је и на додатна размишљања о заштити човекове средине, и тада сам га доживео и као председника организације *Гринпис* (Greenpeace) за „овај крај“, не само зато што ме је погледао блоготелефе, нити зато што ми се учинило да је рекао „обожавам китове и фоке“.

Јесен је. Лишће жути и опада. Млак ветар шири мирисе зрелог воћа, комине и па-токе.

Испред кафане *Драма* у центру Бајине Баште седи за спојеним столовима добро познато друштво: Петер Хандке, Златко Б, Жарко Радаковић, Скот Абот, Слобо Рогвић, Жена, Наш Возач и Мој Пас.

Први се оглашава Мој Пас:

„Од јаког мириса првенца шљивовице која се у нашем крају ове године пече више него протеклих, стално сам пијан и спава ми се по цео дан.“

„Сматрам да су возила на алкохолно гориво преспора за потребе овдашњих возача“, каже Наш Шофер. Пио је киселу воду и пушио, једну за другом, цигарете.

„За разлику од албанског дувана, овдашњи, бајино-баштански, мек је, свилен, неутралног мириса, али и опојан“, каже Слобо Рогвић. Пије пиво. На глави носи сламни шешир. Има јаку кијавицу.

Скот је сада кратко ошишан. Пуши лулу. Испред њега је на столу чаша црног вина и *Књија зајрљаја*, уругвајског писца Едуарда Галеана. Ћути. Смешка се. Прати погледом лет осе која кружи изнад тањира са наресцима овчијег сира, говеђе пршуте, парадајза, паприке и младог лука.

Петер Хандке и Златко Б. су сада кухињи. Припремају печурке на жару. Са њима су и келнерица (Драгана) и Шанкерица (Сања). И куварица (Стана). Седе на хоклицама око стола и чисте печурке које смо само неколико сати раније сви набрали у околини Бајине Баште. Ножевима одсецају натруле делове гљива. Гуле нагњечена на ткиву. Тамо где се каменчић забио или залепио за телашце, вешто га, врхом ножа, одвајају. Петеров нож је мали швајцарски ножић црвене бакелитске дршке. Златков ножић је мини-бодеш, француске фирме *Ојинел*, закривљеног али необично шпицастог сечи-ва. Шанкерица и куварица користе кухињске ножеве, произведене немачке фирме *Цвиллин* (Zwilling) из Солингена. Отпатке бацају на листове старих новина, раширене на столу. То су спортске странице листа ужичке *Весџи*. Ту су и странице „Црне хронике“ листа *Најред* из Ваљева. Ту су и странице културне рубрике листа *Глас Српске* из Бање Луке.

„Откуд *Глас Српске* у Бајиној Башти“, оглашава се Скот који сада стоји у вратници улаза у кухињу. Сада има дугу косу скупљену у перчин. Личи на Кинеза. Гледа у правцу групе у кухињи. Једе банану. Смешка се.

Јесен је.

Млака киша кваси столове у башти ресторана *Драма*. Келнер, келнерица, куварица и шанкер, стоје испред надстрешеног улаза у кафану. Гледају у правцу путог коловоза. Причају вицење. Смеју се.

Седим сам за столом. Изнад мене је огроман сунцобран који сада служи као кишобран. Читам новине. Испујам гутљаје црне кафе на столу. Смејем се нечему прочитаном у новинама. У једном тренутку чачкам нос. Па уши. Онда се чешем по темену.

Келнерица (Драгана): „Он чачка уши.“

Келнер (Ратко): „Велике су му уши.“

Шанкерица (Сања): „Нос му је огроман.“

Куварица (Стана): „Носоња.“

Из ресторана излази Пас. Очигледно је изашао из кухиње. У губици носи коску. Прилази мом столу. Испушта коску поред мојих ногу. Почине да глође.

Подижем поглед у правцу крошње стабла кестена. Из ње излеће голуб. Чује се лепет птичијих крила. Насмејем се. Пас поскочи у правцу голуба, па се заустави и прати погледом лет птице која се претвори у играчку, летилицу, и кружи изнад улице, баш као што се крошња кестеновог дрвета преобрати у густу шуму. Листови и гране по-примају плавкасту боју.

Почине филм у којем је реч о мени на годишњем одмору у хотелу на ивици раскошне „егзотичне“ шуме, са разлетелим рајским птицама, папагајима, колибрима.

Седим на тераси хотела. Читам новине и испујам гутљаје слаткастог опојног напитка. Смејем се, вероватно нечему прочитаном у новинама. Масирам рубове и ресице ушију. Онда чешкам врх носа. Потом поправљам фризуру.

Шанкерица (Заза) је у дводелном ружичастом купаћем костиму. Припрема за мене пиће.

Кувар (Лари), у белом куварском о делу, са капом на глави, под пуном кухињском спремом, стоји изнад решетке роштиља и кроз дим изнад стејкова који се, управо, за мене, пеку, гледа неодређено преда се.

Келнер, у свечаним црним панталонама, белој кошуљи, са лептир-машном, у црним лакованим ципелама, ћелав, са „финим“ танким брчићима, насмејан, приноси предјело, порцију салате од булгура, козјег сира, парчића папаје, чикоре, руколе, забиберену.

Барска дама, одевена најкласичније, личи на гошћу хотела, на „књижевницу“, или „глумицу“, или „психологицу“, „а можда је она власница ланца оптичарских радњи у једној европској држави“, помишља гост, а то је Скот Абот, који седи за мени „суседним“ столом. Он пуши томпус, прелистава своју бележницу, у којој пише текст о његовом пријатељу Жарку Радаковићу.

Скот седи прекрштених ногу.

Замишљен израз лица.

Очи као небо плавих зеница, крупних, округлих јагодица, леже у очној дупљи тако да „виде све“, „и напред и позади“, „и горе и доле“. Не само због пића, којим се Скот

одмерено „налива“, делују његове очи замагљено, али не остављају утисак одсутности, него управо појачавају притисак усредсређености некога који пре свега размишља. И те су мисли „оштре“, рекло би се, и тврде, те се стиче утисак да претходе сваком опажању, осећању, па и доживљавању. „То је човек који унапред има своје мишљење“, помишљам док га посматрам како прелистава своју бележницу, или уписује речи, или приноси чашу уснама, или премешта ногу. „Не прекида своје мисли“, помишљам.

Скот Абот је неко кога познајем већ добрих тридесет и нешто година. Упознали смо се почетком осамдесетих, у време мог боравка у Тибингену. Да ли је то било у кафетерији филолошког факултета? Или у библиотеци? Или у универзитетској мензи познатој под именом *Princ Karl* (Prinz Karl)? Како год да било, наш први сусрет био је исход „припреме“: На њој је радио наш заједнички пријатељ, Џон Х. Смит (John H. Smith), колега који је својевремено студирао са мном. (Желео је да нас упозна.) Да ли се за мене опште и могло говорити да сам „студирао“? Јер можда сам, пре необавезно, посећивао предавања и неке семинаре. Јер уистину никада нисам имао амбицију да студирам. Чак ни позних шездесетих и раних седамдесетих година у Београду. Па ни раних осамдесетих година, када сам на универзитету, после завршеног доктората, као доцент на Одсеку за емпиријску културологију, радио на пројекту истраживања кафанских здравица у народним предањима на простору Швапске Јуре. Обилазили смо сеоске кафане. *Шверцлох, Код две џејке, Јајње, Јазбина, Скрејшање, Контиролни џункџ, Парџер, Бонавиа, Залив свиња и Кајела*: А то су само неке од кафана у местима Хонау, Тибинген, Вилфлинген, Гамертинген, Хирзау, Кустердинген и Урах. Посао, који сам одрађивао веома савесно, није ме много занимао. Жудео сам за новим доживљајима. Осећао сам се увек другачије. Желео сам пре свега „одмах у погон“. Било како. И било где. „Зашто?“, питам се и данас. Шта ме је гонило на радње које нису биле непосредно „сврсисходне“? Одакле код мене тај порив за нечим нестварним? Без ичега опипљивог, без тла под ногама, без икаквог производног простора, без конкретног деловања, без „публике“, без материјалне подлоге, без добити? Тачно је да смо „рођење можда случајно“,¹ да на нашу предисторију „немамо никакав утицај“, да немамо никаког удела у њој. Али сада, када се моја лична повест већ донекле одвила, када је постала, бар мени самом, „маркантна“, када је одређена временом, местом и неком конкретном радњом, покушавам да проникнем у смисао своје повести, у „позадину свега“, да се приближим њеном зачећу, да је промислим, да осетим, опазим макар делић тога из чега је настала. Желим да доживим своју личну сторију, па ако ми се она учинила и немогућом и невероватном, па и као нешто што се никада није конкретно збило.

„Рођен сам у Новом Саду, зар не, драги Скоте“, помислио сам да сам се обратио пријатељу за суседним столом, иако сам те речи, уистину их прошаптавши, упутио, заправо, у својим мислима, секретарици у ресору за културну делатност, у влади покрајине Војводине (др Крунослави Петковић). Дакако, прочитао сам их из своје свеске у коју сам „управо“ исписивао текст о себи самом.

---

¹ Књижевник Драган Великић, у разговору са Миломиром Марићем, у емисији *Ђурилица*, у јануару 2013.

„То је нека врста аутобиографије”, рекао сам Скоту (или секретарици Крунослави). „Замишљена је моја аутобиографија и као дневник”, наставио сам нешто гласније, већ и зато што мој пријатељ (баш као и „она” секретарица) није подигао(ла) главу са своје свеске (или докумената). „Јер, са стране, на маргини, исписујем и податке о датуму и месту писања текста”, наставио сам.

Скот је сада, ипак, подигао главу.

Погледао ме је својим малчице замућеним погледом. И имао сам утисак да није био усредсређен на мене него на жену за барским шанком (коју сам замислио и као секретарицу у покрајинском секретаријату за културу, „поменућу” Крунославу). „Као да види и иза себе”, помислио сам.

„О чему пишеш”, рекао сам, радознано, а и да бих прекинуо тишину.

„О теби”, одговорио је Скот, и одмах додао: „А ти?”

Видео сам како је из чаше, пошто ју је енергичним покретом руке промућкао, при чему су коцкице леда закуцкале, испио гутљај пића које је, одмах, „из така”, прешло у друго агрегатно стање: из леда и течности у чаши: у замагљеност његовог замишљеног погледа у малчице замућеним очима.

„А баш сам хтео да те упитам, где си оно рођен”, рекао је Скот, изговоривши то гласом који је зазвучао као врела ковина преливена леденом водом управо просутом преко наковња. „У Земуну?”, рекао је упитно и кроз речи се малко накашљао.

„Ма не! Рођен сам у Новом Саду”, рекао сам. „Рођен је у Новом Саду”, видео сам како је мој пријатељ Скот Абот записао у своју свеску.

„Од свег тог времена ми је у сећању мирис бутан-гаса и испарења инстант-кафе припремане у кухињи једног стана у сутерену у једној улици поред Рибље пијаце”, рекао сам.

Скот је промућкао течност пића у чаши и отпио повећи гутљај. Искосио је свеску левом шаком. Оловку у десници није подизао са једне “тачке” на листу хартије. Замагљеним погледом зурio је у пепељару на столу а чинило се да је видео све око себе, и горе, и доле, и иза себе.

Скот Абот је видео мене како сам у својој свесци исписивао текст моје аутобиографије. Видео је моје уснице како су се померале док сам то Записивано полушапатом изговарао, час Изговараном претходећи Записаним, час га понављајући.

И видео сам Ја Скота Абота, укоченог над његовом бележницом, као да је клечао пред олтаром, и као да се молио за здравље, бодрост и дуги живот наших текстова.

Баш тако је и келнер деловао док нам је приносио пића; кретао се између столова као поп испред олтара, машући послужавником као кандилом.

И кувар изнад решетке роштиља, виђен кроз дим изнад шницли које су зацврчале, указао се, онако склопљених очних капака у одбрану од, по очи непријатних, испарења, као верник у тренутку екстатичног препуштања речима свештеника „у име Оца, и Сина, и Светога духа”. Јер тако су се зачуле келнерове речи „виски са ледом”, „куба либре” и „још мало леда”.

Седим, дакле, у столицу од плетене лике.

Ресторан у коме је и „ова” башта, и овај сто за којим седим, налази се на једном од острва у далеком мору.

Седим и пишем аутобиографију. Призивам у сећање слике из протеклог живота. Нижем их као да прелиставам породични албум. Тек покатак се зауставим на некој слици. И тада је дуго гледам. Кружим погледом по површини фотографије. Ако је то портрет, прелазим преко лица јунака. Дотичем погледом његове очи. Прелазим на чело. Па на уши. Ако је у слици предео, крећем се по њему као у стварности. Прелазим са једног детаља на други. На понеком се зауставим. Увећам га. Зурим у њега као у нешто непознато. И зашто у свему што гледам тражим нешто друго? Чак и оно најочигледније и најпрепознатљивије одмах изобличавам. Преиначавам га у нешто далеко и страно. Зашто од свога живота производим нешто што није одређено ни временом ни простором? Зашто о томе што сам доживео причам као о нечему што се никада није догодило? Зашто уопште приповедам?

Вече је.

Или је, ипак, подне.

Скот Абот седи у башти ресторана хотела на острву у далеком мору и пише биографију некога чији живот прати већ неколико деценија.

Скот зна да је писање биографије пријатеља подухват коме је у потпуности дорастао. Зна он, међутим, и да је сваки живот, па и његовог пријатеља „непоновљив“ и „испуњен тајнама“. Заронити у тајне нечијег живота, без коришћења свога сећања и својих субјективних осврта, што је, иначе, задатак сваког ваљаног и објективног биографа или историчара, јесте могуће и у овом случају, сматра Скот Абот, усредсређен на брижљиво истраживање података о животу свога јунака. Писање повести о некоме ко је пријатељ не може, пак, да буде посао само историчара, сматра Скот. „Исувише сам близу своје јунаку“, записаће Скот у своју бележницу. „Одвише заједничког имамо ми у међувремену“, писао је. „Нису ли у међувремену детаљи Жаркове повести и део мог животописа“, писао је. „Није ли то наше Заједничко током свих година пријатељства са Жарком урезано и у моје памћење“, писао је. „Није ли и моје сећање онда и те како важно у писању повести о Жарку Радаковићу?“ „Није ли моја биографија Жарка Радаковића утолико и једно, у најмању руку у овом тренутку, битно поглавље моје аутобиографије?“

Скот је ове речи исписивао у своју свеску производње фирме која је пре десетак година преузела лиценцу на производњу бележница какву је, иначе, на својим путовањима користио авануриста и путописац Брус Четвин.

Ако је свеска у коју је Скот писао своју повест била, дакле, одмах препознатљив „скицен-блок“ марке *Молескин* (Moleskine), те се могло помислити „овај писац се држи одређених форми у коришћењу писаћег прибора“, писаљка којом је Скот писао била је обична „патент-оловка“ препознатљиве марке која је могла да буде *Сџаедлер*, или *Кохи-Нор*, или *Пеликан*, или *Бик*, и слично. А сама оловка је била знатно мање уочљива од начина држања ње: Прсти су тако потаман приањали уз тело оловке, да се одмах помишљало и на неке друге радње, не само на писање, него и, на пример, повлачење ороза на револверу, или забијане шприца у вену пацијента, или на мешање варјачом соса у шерпи, или на сечење ножем меса у тањиру, или на повлачење кажи-прста преко коже на врату љубавника или љубавнице, или оно пословично танано

Жарко Раџковић и Скођи Абођи

испипавање тканине од стране кројача пред убадање маркирних шпенадли, а, у једном тренутку сам Скота са таквом оловком угледао и као столара који се припремао да у даску на радној тезги забије повећи ексер.

Ја, пак, пажљиво загледан у Скота који је писао, видео сам све оно у позадини чина који се одвијао преда мном. Гледајући, на пример, у пишчеву оловку, знао сам одмах локацију продавнице у којој је била купљена. Познавао сам израз лица продавачице у тренутку обраћања Скоту док је плаћао купљену робу. Одлично сам видео младеж на врату жене која је, у тренутку Скотовог машања за новчаник, нагнута над тезгом, испробавала налив-перо марке *Воиџерман*.

Видео сам, дакле, сваки детаљ у тој сцени писања, тако добро: не само зато што сам гледао сталожено; а на то ме је подстицао мир удубљеног писца; а писац је такав био и зато што сам у њега гледао неупадљиво, ненаметљиво, баш потаман неке ко је желео да остане неометан, можда и да буде примећен, али то сада није било важно. Дакле, видео сам помицање Скотове шаке преко површине хартије. Видео сам слова исписивана краснописом; низала су се као рецке утискиване од стране беспрекорно функционишућег уређаја. И само зато што ме је та „машинерија“ подсетила на штампарију: деловало ми је Скотово писање „старомодно“. И само зато што су слова у рукопису била уједначено исписана, и зато што су линије слова биле тако одмерено уцртане, и зато што су знаци интерпункције деловали тако надмоћно, и зато што су линије редова рукописа биле увек праве, а размаци између редова увек исти, доживео сам Скотов рукопис и као низање апстрактних слика, доживео сам их и као нешто налик оним низовима сличица у свескама Јулија Книфера. И видео сам како је Скот преузео Јулијев језик, како га је користио као свој сопствени. Видело се како је Скот,

крећући се споро, готово неприметно, као у сенци, исписивао ту своју повест: повест о Мени: Жарку Радаковићу. Видео сам да је повест о Мени Скот писао језиком Јулија Книфера.

И гледао сам у Јулијеве сличице. И пажљиво сам читао повест о Жарку Радаковићу. (А заправо сам Ја писао повест о себи.) И колико год да сам се чудио томе Написаном, толико сам му се дивио. Јер деловало је као нешто мени и познато и непознато. Било ми је то написано (заправо, насликано) и стварно и нестварно, и страно и далеко, и туђе и блиско. Указивало се и као Реч и као Слика. И Читао сам. И Гледао сам.